

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
P O L İ S A K A D E M İ Y A S I

“KRİMİNALİSTİKA” KAFEDRASİ

KRİMİNALİSTİKA FƏNNİ ÜZRƏ KURSANTLAR ÜÇÜN

M Ü H A Z İ R Ə

**MÖVZU №26. HƏRƏKƏT TƏHLÜKƏSİZLİYİ VƏ NƏQLİYYAT
VASİTƏLƏRİNİN İSTİSMARI QAYDALARI ƏLEYHİNƏ
OLAN CİNAYƏTLƏRİN ARAŞDIRMA METODİKASI.**

Tərtib etdi: «Kriminalistika» kafedrasının
rəisi, polis polkovniki ***Allahverdi Mahmudov***

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə edilib və bəyənilib.
Protokol № 5. “ 7 yanvar ” 2010-cu il
(2015-ci ildə əlavə və dəyişikliklər edilmişdir)

B A K I 2 0 1 5

MÖVZU № 26. “Yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar cinayətlərin istintaq metodikası”.

P L A N :

GİRİŞ:

1. Yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.
2. Yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar cinayət işi başlamanın xüsusiyyətləri və sübut edilməli olan hallar.
3. İlkin istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri.
4. Sonrakı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri.

NƏTİCƏ

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. Azərbaycan Respublikası CM-nin 263, 264 m. (XXIX fəsil).
2. R.S.Belkin i Q.Q.Zuykova. “Kriminalistika” tom II. Moskva, 1970. s.435-445.
3. “Spravoçnik sledovatelə” çastğ II, Moskva, 1990. s 460-512.
4. M.M. Kotik, V.V.Kotik, “Rassledovanie dorocno-transportnıx proisşestviy” Tallin, “Valqus” 1980 q.
5. L.D.Rodinov. “Rassledovanie dorocno-transportnıx proisşestviy”. Moskva, 1990 q.
6. A.Q.Fillipova. “Kriminalistika”. Uçebnik. Moskva,1998 q.
7. N.A.Selivanov, V.A.Snetkov. “Rukovodstvo dlə sledovateley”. Moskva, 1998 q. s.624-648.
8. Azərbaycan Respublikasının “Nəqliyyat haqqında” Qanunu. Bakı, 11 iyun 1999-cu il.
9. Azərbaycan Respublikasının “Nəqliyyat haqqında” Qanununun tətbiq edilməsi barədə Przidentimizin Fərmanı. 27 iyul 1999-cu il.
10. Azərbaycan Respublikası DİN-in 17 avqust 1999-cu il tarixli əmri.
11. Azərbaycan Respublikasının “Polis haqqında” Qanunu. Bakı, 16 noyabr 1999-cu il.
12. Azərbaycan Respublikasının “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Qanunu. Bakı, 17 noyabr 1999-cu il.
13. Azərbaycan Respublikasının DİN-in 03.06.2008-ci il tarixli kolleğiyanın qərarı «Yol hərəkət təhlükəsizliyinin təmini, yol-nəqliyyat hadisələrinin qarşısının alınması və açılması sahəsində görülən işlərin vəziyyəti barədə».
14. 2014-2015-ci illərin yanvar-dekabr aylarında cinayətkarlığın vəziyyətinə dair məlumat cədvəli.

G İ R İ Ş

Yol hərəkətinin təhlükəsizliyi və nəqliyyatın işlədilməsi qaydalarının pozulması ilə əlaqədar törədilən cinayətlər cəmiyyətimiz üçün çox təhlükəlidir.

Avtomobillərin, tramvayların və digər mexanizmlərin, nəqliyyat vasitələri tərəfindən yol hərəkət qaydalarının pozulmasının aradan qaldırılması, yol hərəkətinin təhlükəsizliyinin təmin olunması bu günkü günün ən mühüm problemlərindən biridir. Yol nəqliyyat hadisələri elmi-texniki tərəqqinin inkişaf etdiyi bir vaxtda kütləvi xarakter daşıyır.

Nəqliyyat vasitələrini idarə edən şəxs tərəfindən hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin işlədilməsi qaydalarının pozulması zərərçəkmiş şəxsin bədəninə xəsarət yetirilməsi yaxud maddi zərər vurulmasına səbəb olması və bunlar arasında səbəbli əlaqənin olmasından ibarətdir. Bu da öz əksini CM-nin 263-cü maddəsində tapmışdır.

Yol hərəkətinin təhlükəsizliyi-yol hərəkəti iştirakçılarının və cəmiyyətin yol-nəqliyyat hadisələrindən və onların nəticələrindən müdafiə olunma dərəcəsini göstərən yol hərəkəti vəziyyətidir.

Yol hərəkət qaydalarının pozulması dedikdə, nəqliyyat vasitəsinin yüksək sürətlə idarə edilməsi, icazə verilməyən yerlərdə etmə, svetoforun qırmızı işığında keçmə, icazə verilməyən yerlərdə saxlama və s. kimi hərəkətlər başa düşülür.

Yol-nəqliyyat hadisəsi-yollarda, küçələrdə nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti prosesində baş verən və adamların həlakına və ya müxtəlif dərəcəli bədən xəsarəti almasına, nəqliyyat vasitələrinin, yolların, qurğuların zədələnməsinə və ya başqa maddi zərər dəyməsinə səbəb olan hadisədir. Son 2015-ci ildə Respublikada qeydə alınmış Yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozma cinayətlərinin sayı 1733, onlardan 1685 açılmış, bağlı qalıb 72, o cümlədən ölümlə nəticələnən YNH 589, açılma faizi 95,9 olmuşdur.

Yol nəqliyyat hadisələri çox müxtəlifdir. Bu onların əmələgəlmə mexanizmindən asılıdır. Demək olar ki, son vaxtlar Respublikada bu növ cinayətlərin sayı artır və onların açılması isə mürəkkəbləşir. Bu mühazirədə biz bu cinayətlərin açılması, xüsusilə istintaq metodikası ilə tanış olacağıq. Bu məsələ ilə bağlı ədəbiyyatda göstərilən kollegiyanın qərarı əsasında Baş istintaq və təhqiqat idarsəinə göstəriş verilmişdir ki, ölümlə nəticələnən açılmamış cinayət işlərini nəzarətə götürsünlər.

SUAL I. Yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar törədilən cinayətlərin kriminalistik xarakteristikası.

Yol-nəqliyyat hadisələri dedikdə, yollarda, küçələrdə, meydanlarda, dəmiryol keçidlərində nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti zamanı baş verən və insanların həlakına və ya onların müxtəlif növ dərəcəli bədən xəsarəti almasına və ya başqa maddi zərər dəyməsinə səbəb olan hadisələr başa düşülür.

Yol-nəqliyyat hadisələrinin baş verməsi nəticəsində nəinki adamlara maddi zərər dəyir, həm də çoxlu insan tələfatı olur, o cümlədən bütün dünyada törədilən bu kimi hadisələrə ümumilikdə nəzər salsaq, görürük ki, minlərlə uşaqlar sahipsiz qalırlar.

Təcrübədə YNH ən çox piyadanı vurma və avtomobillərin toqquşmasına daha çox rast gəlinir.

Piyadanı vurma halları çox vaxt onun özünün yol hərəkəti qaydalarını kobud şəkildə pozması, nəticəsində həm də sürücülərin bu qaydalara əməl etməməsi üzündən, ümumiyyətlə hər iki tərəfin yol hərəkəti qaydalarını pozması ilə baş verir.

Toqquşma-nəqliyyat vasitələrini idarə edən sürücülərin yol hərəkəti qaydalarına əməl etməməsi və müvafiq ara məsafəsi, o cümlədən hərəkət sürətinin həddini aşması zamanı baş verir.

Yol-nəqliyyat hadisələrinin baş verməsinin əsas səbəbi, piyada və sürücülərin yol hərəkəti qaydalarını bilməməsidir.

Yol-nəqliyyat hadisəsinin törədilməsi xarakterindən irəli gələrək, nəqliyyat vasitəsinə idarə edən şəxsin üzərinə ola bilən cinayət, inzibati və ya nizam-intizam qaydasında, məsuliyyət qaldırılsın. Əgər YNH baş verməsi nəticəsində adamlara və yaxud dövlət orqanları və müəssisə, təşkilatlara dəymiş zərər az miqdar hesab olunursa, onda vurulmuş ziyan ödənilməklə, inziabti hüquqpozma protokolu şəklində rəsmiləşdirilir.

YNH-nin törədilməsi şəraitindən asılı olaraq, qeyri-qanuni hərəkətlərin xarakteri və iştirakçıların hər birinin davranışı: sürücülərin, piyadaların, texniki vəziyyətə cavabdeh olan şəxslərin, nəqliyyat vasitələrinin ümumi forması kimi amillərə kriminalistik xarakteristika verərək diqqət yetirməliyik.

Yol-nəqliyyat hadisələri o vaxt cinayət məsuliyyətinə səbəb olur ki, Azərbaycan Respublikasının CM-nin 263-cü maddəsinin tərkib əlamətləri yaranmış olsun.

Ümumiyyətlə, bu cinayətlər qəsdən yox, subyektiv tərəfdən ehtiyatsızlıqla törədilir. Yəni nəqliyyat vasitəsini idarə edən şəxs tərəfindən hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin işlədilməsi qaydalarının pozulmasının ictimai təhlükəli nəticələr verə biləcəyi imkanın əvvəlcədən görmüşsə, lakin onların qarşısını alacağına yüngül fikirlə ümid bağlamışdırsa, yaxud bu nəticələrin baş verəcəyini qabaqcadan görə bilməli olduğu halda, onları görməmişdirsə, belə cinayət ehtiyatsızlıq üzündən edilmiş hesab olunur.

Qanunvericilikdə nəzərdə tutulan istintaq hərəkətlərinin əhatə dairəsindən irəli gələrək, istintaq orqanları cinayətin izlərini aşkar edib, götürdükdən sonra möhkəmləndirmək, üçün müayinə, axtarış, götürmə, şübhəli şəxsi tutma və dindirmə, zərərçəkmiş şəxsi və şahıdlərin dindirilməsi kimi istintaq hərəkətlərinin keçirilməsi və onların nəticələrinin rəsimləşdirilməsini həyata keçirməlidirlər.

Sürücülərdən, hadisənin iştirakçılarından, bilavasitə hadisəni görənlərdən, zərərçəkmiş şəxslərdən, tibbmüəssisələrindən daxil olmuş CHh-i haqqında məlumatlar cinayət işi başlamanın səbəbləri hesab olunur.

Belə məlumatlar həmişə hadisə baş verən vaxtı məlum olur. Elə buna görə də cinayət işi başlama məsələsi hadisə yeri müayinə edildiyi zaman ortaya çıxır.

CHh-nin kriminalistik xarakteristikasını araşdırarkən şərait amilinə xüsusi diqqət yetirsək, görürük ki, ən çox şəhərlərdə avtomabillərin sıx olduğu, yerlərdə və piyadaların kütləvi hərəkət etdikləri yerlərdə bu kimi cinayətlər törədilir.

Yol-nəqliyyat hadisələri kənd yerlərində şəhərlə müqayisədə 5 dəfə az törədilir.

Şəhərlərdə avtomabillərin ötüb keçmə, dörd tərəfli kəsişmə və meydanlarda törədilən hadisələr çoxluq təşkil edir. Bu cinayətlərin törədilmə mexanizminə gəldikdə isə görürük ki, piyadaların vurulması, nəqliyyat vasitələrinin toqquşması, sənişinlərin nəqliyyat vasitələrindən yığılması halları diqqəti xüsusilə cəlb edir.

Piyadaların vurulması və nəqliyyat vasitələrinin toqquşması şəhərlərdə daha çox rast gəlinir.

Ümumiyyətlə, nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyətinə və texniki cəhətdən çağ olmayan nəqliyyat vasitələrinə zəif nəzarətin olması yol-nəqliyyat hadisələrinin baş verməsinə şərait yaradır.

Hadisə yerində aşkar edilmiş material, maddələr, mikrohissəciklərin və digər izlərin köməyi ilə yol-nəqliyyat hadisələrinin növünü ayırd etmək mümkündür. Hadisəni törədən sürücü və avtomobil və kimin günahından bu cinayətin törədilməsi yuxarıda göstərilənlərin aydınlaşdırılması, tətqiq edilməsi yolu ilə müəyyənləşdirilir.

Belə hallarda nəqliyyat vasitələrinin müxtəlif hissələrində qırılıb qalmış(Kuzov, Kırlo, Kapot) detalların və hissələrin üzərində vurulmuş piyadanın xarakterik qan ləkələrini, o cümlədən avtomobilin ona toxunduğu yerlərdə izlərin qalması müşahidə olunur.

Nəqliyyat vasitələrinin toqquşmasına gəldikdə isə deyə bilərik ki, onun aşağı hissələrindən qar, palçıq və rəng hissələri, çoxlu miqdarda şüşə, taxta qapılardan düşən detallar və metal örtüklərin defarmasiyası açıq şəkildə görünür.

Çevrilmə üçün isə tormoz izi və sürünmənin, çəkib aparmanın kuzonun yuxarı hissəsi və yan tərəflərində olan zədələrin olması xarakterikdir.

Maniəni vurmada isə nəqliyyat vasitələrinin dağılması ilə müşahidə olunur.

Yol nəqliyyat hadisəsi törədilmiş sürücünün şəxsiyyəti öyrənilərkən onun peşəkarlıq dərəcəsi (sürücünün stacı, hazırlıq səviyyəsi təcrübəsi, həm də xəstəliyi) hadisəsi zamanı necə hərəkət etməsi və sərxoş vəziyyətdə olub-olmamasını müəyyən etmək lazımdır.

Yol nəqliyyat hadisələrinin baş verməsinin əsas səbəbləri aşağıdakılardır:

- sürücü və piyadaların intizamsızlığı ucbatından yol hərəkət qaydalarının pozulması;

- sürücülər tərəfindən təhlükəsizlik məsafəsinin və ya növbəli ilə keçmənin pozulması;

- piyadaların müəyyən olunmamış yerlərdən keçməsi zamanı qrafikdən gələn nəqliyyat vasitəsi olduqda;

- sfetoforun qadağanedici siqnalında keçmə;

- yol şəraitinin qeyri-qənaətbəxş olması (normativ xarakteristikaya cavab verməməsi);

- hərəkət sisteminin aşağı səviyyədə olması (yol nişanlarının müəyyən olunmuş qaydalardan kənar olması, işləməməsi və avtoşin yollarında stefora sonradan qoyulmuş nişanlar);

- nəqliyyat vasitələrinin işlədilməsi təhlükəsizliyinin təşkilat və müəssisələrin vəzifəli və digər şəxslərin qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsi.

Sürücünün çatışmayan tərəfləri:

- a) xəstəlik və digər hallardan irəli gələrək, sürücülük məharətinin aşağı düşməsi;

b) müxtəlif yol şəraitlərində, sürücünün təcrübə və hazırlığının nəqliyyat vasitələrini idarə etmək və psixoloji hazırlığın yüksək mənəvi keyfiyyətlərin o cümlədən idarəetmə şəraitinin müxtəlifliyi;

c) sürücünün xəstə vəziyyətdə, həyacan duruxmaq və digər amillərin təsiri nəticəsində iş qabiliyyətinin aşağı düşməsi, fəvqəladə hallarda özünü dərk etmə və şəraitə uyğun hərəkətlərin öhdəsindən gələ bilməməsi.

Yol nəqliyyat hadisələrinin baş verməsinin əsas səbəbləri.

Belə hadisələrin baş verməsini YNH-i nəticələrindən subyektiv və obyektiv səbəb və şəraitə ayırmaq olar.

Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin və sürücülər tərəfindən nəqliyyat vasitələrinin işlədilməsi qaydalarının piyadalar, sənişinlər və ya onların hərəkətlərinin, digər hərəkətdə olanlara qarşı düzgün olmayan hərəkətlərin edilməsi, subyektiv səbəblərdən irəli gəlir.

Yol-nəqliyyat hadisəsinin baş verməsinə səbəblər:

- sürücülərin, sənişinlərin, piyadaların yol hərəkəti qaydalarına riayət etmələrinə məsuliyyətsiz yanaşması;
- nəqliyyat vasitələrinin keyfiyyətsiz təmiri;
- nasaz nəqliyyat vasitələrinin xəttə buraxılması;
- yola nəzarət edən fəhlə və qulluqçular tərəfindən yolun hərəkət hissəsinə keyfiyyətsiz qulluq edilməsi;
- piyadaların daha çox olduğu yerlərdə yol və siqnal işarələrinin olmaması və s. ola bilər.

Ümumiyyətlə, hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin işlədilməsi qaydalarının pozulması ilə bağlı cinayətlərin kriminalistik xarakteristikasını araşdıran zaman aşağıdakı növləri sadalamaq məqsədəuyğun olardı:

- a) toqquşma;
- b) çevrilmə;
- c) maneəni vurma;

- ç) piyadanı vurma;
- d) velosiped sürəni vurma;
- e) dayanan nəqliyyat vasitəsini vurma;
- f) at-araba nəqliyyatını vurma;
- g) heyvanları vurma;
- ğ) sənişinlərin yıxılması;
- h) digər hadisələr.

Toqquşma-bu hadisə nəqliyyat vasitələri hərəkəti zamanı bir-birinə toxunmasıdır.

Çevrilmə-bu hadisədə nəqliyyat vasitəsi müvazinəti itirərək çevrilir. Çevrilmə nəqliyyat vasitələrinin mexanizmlərinin nasazlığı ucbatından və ya onların biri-biri ilə toqquşması, digər predmetlərə toxunması nəticəsində baş verir.

Maneəni vurma-bu hadisə zamanı nəqliyyat vasitəsini tərpənməz predmetlər çirpılması və ya dəyməsi başa düşülür (tinə, evə, ağaca və s.).

Piyadanı vurma-bu hadisə nəqliyyat vasitələri adamların bilavasitə toxunaraq vurur və ya insanlar hərəkətdə olan zaman nəqliyyat vasitələrinin altına düşmələri və nəticədə ağır zədələr yetirməsinə gətirib çıxarır.

Velosiped sürəni vurma-bu hadisələrdə isə nəqliyyat vasitəsi velosiped sürən adamın üzərinə gedir və ya adam özü velosipedlə nəqliyyat vasitəsinə toxunaraq onun altına düşür. Hər iki halda velosipedçinin zədə alması ilə nəticələnir.

Dayanan nəqliyyat vasitəsini vurma-bu hadisədə isə nəqliyyat vasitəsi dayanan nəqliyyat vasitəsinə vurulur (çirpilir).

At-araba nəqliyyatını vurma-bu hadisədə isə mexaniki nəqliyyat vasitələri at-araba nəqliyyatını, arabanı darta atı, qoşqunun vurulması başa düşülür.

Heyvanları vurma- hadisəsində mexaniki nəqliyyat vasitələrinin ev və ya vəhşi heyvanları əzməsi başa düşülür.

Sərnişinlərin yığılması- bu hadisəsində hərəkətdə olan nəqliyyat vasitələrindən sərnişinlərin yığılıb yerə düşməsi kimi başa düşmək olar.

Bu növ-Yol-nəqliyyat hadisəsi toqquşma, çevrilmə və digər hallarda sərnişinlərin mexaniki nəqliyyat vasitələrindən yığılması ilə müşayət olunur.

Digər hadisələr- bu növ hadisələrə tramvayın relsdən çıxması, daşınan yükün adamların üstünə tökülməsi və s.).

Yol-nəqliyyat hadisələrinin növlərinin bu kimi bölgüsü dəqiqləşdirilməsi bu hadisələrin səbəblərinin hər tərəfli öyrənilməsi və bir sıra xəbərdaredici tədbirlərin görülməsi istiqamətlərinin müəyyən edilməsi üçün vacib hesab olunur.

Müəyyən şəxslər tərəfindən hərəkətin təhlükəsizliyi və ya nəqliyyatın işlədilməsi qaydalarının pozulması:

a) sürücülər tərəfindən-sürət həddinin artırılması; nəqliyyatın düzgün idarə edilməsi, sərnişinlərin daşınması üçün yararlı olmayan (bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmamış) nəqliyyat vasitələrindən istifadə edilməsi;

Yük daşıma qaydalarının pozulması və s.

b) piyadalar, veosiped sürən şəxs, at-araba nəqliyyatını idarə edənlər, avtomobil təsərrüfatı işçiləri tərəfindən.

2. Nəqliyyat vasitələrinin nasazlığı:

a) hərəkət vaxtı qəflətən yaranmış nasazlıq;

b) zavod və konstruksiya deffekti (çatışmamazlığı) (tormoz sisteminin nasazlığı);

3. Əlverişsiz yol şəraiti və yol səthinin pis olması:

a) yol səthinin zədələnməsi;

b) yollarda təmir işlərinin qaydalarının pozulması;

c) yolun pis işıqlanması;

ç) yol parametrlərinin müəyyən olunmuş standartda uyğun olmaması.

4. Başqa təsadüfə səbəblər.

Ümumiyyətlə, yol-nəqliyyat hadisələrinin əsas səbəbi sürücülər və piyadalar tərəfindən hərəkətin təhlükəsizliyinin pozulmasıdır, məsələn, yola uyğun olaraq hərəkət sürətinin düzgün seçilməsi, dönmə, ötüb-keçmə, hərəkət qaydalarının pozulması, nəqliyyat vasitələrinin sərxoş vəziyyətdə idarə olunması.

Kriminalistik xarakteristikanın ən vacib elementlərindən biri yol şəraitidir. Nəqliyyat vasitələrinin idarə edilməsində yol şəraiti mühüm rol oynayır.

Bunlara aiddir:

Yolun texniki vəziyyəti, eni, səthinin xarakteri, görünüşün dərəcəsi, hərəkət sürəti və intensivliyi, hərəkət iştirakçılarının davranışı və s.

Bu faktları nəzərə alaraq sürücü hərəkətin recimini seçir. Xarakterinə görə yol şəraiti:

a) sadə-yaranmış təhlükənin qavranması və qarşısının alınması üçün sürücünün kifayət qədər vaxtı var;

b) mürəkkəb-təhlükənin tez yaranması ilə əlaqədar olaraq sürücü üçün şəraitin qiymətləndirilməsi və düzgün qərar qəbul edilməsi üçün vaxtın az olması;

c) çox mürəkkəb-yaranmış təhlükənin qarşısını almaq məqsədilə sürücü təcili tədbirlər görməyə məcbur olur.

Qəzalı-mexaniki və psixofizioloji qanunların tələblərinə uyğun olaraq sürücü tərəfindən təhlükənin qarşısını almaq ehtimalı məhdudlaşır.

Yol nəqliyyat hadisələrinin istintaqında, nəqliyyat vasitələrinin mexanizminin bilməsindən çox şey asılıdır.

Yol-nəqliyyat hadisələrini 3 mərhələyə ayırmaq məqsədəuyğun olar:

- ilkin mərhələ;
- yüksək mərhələ;
- son mərhələ.

Məntiqi cəhətdən bu mərhələlərdən hər birisi o birini tamamlayır. İlkin mərhələ üçün təhlükənin yaranmasından əvvəl piyada və nəqliyyat vasitəsinin vəziyyəti. Bu təhlükənin ağır nəticələrini aradan qaldırmaq üçün iştirakçılar tərəfindən görülən tədbirlər. Bu tədbirlərin görülməsinin əsas səbəbi nəqliyyat vasitəsi ilə piyadanın arasında məsafənin həddindən artıq az olması ilə bağlıdır.

Yüksək (kulminasiya) mərhələ bilavasitə yol-nəqliyyat hadisələrinin ağır nəticələrə səbəb olması ilə başa çatması kimi anlaşılır. Əgər nəqliyyat hadisəsində nəqliyyat vasitələrinin və piyadaların sayı azdırsa, ondayüksək mərhələ demək olar ki, bir neçə saniyəyə başa çatır, əgər çoxdursa, onda yüksək mərhələyə müəyyən vaxt keçdikdən sonra başa çatır.

YNH mexanizmini, yol şəraitinin və məsafələrin müəyyən edilməsi.

Praktikada keçirilən istintaq eksperimentindən irəli gələrək, müxtəlif şəraitlərdən asılı olaraq hadisələrin maksimum şəraite uyğunlaşdırılması, yoxlanması və bütünlüklə istintaqın aparılması üçün vacibdir.

Buradan əsas tələb olunan şəraitləri sadalaya bilərik:

- günün hansı vaxtında (görmə dərəcəsi);
- yola qoyulan tələblər hadisə yerində yolun sahəsi, yol örtüyünün vəziyyəti, işıqlandırma, hərəkətin təşkili vasitələri və s.
- hava şəraiti (yağış, qar və s.);
- hadisə törədən nəqliyyat vasitələri, onların yük götürmə həddi, olduğu yer və yüklə əlaqədarlıq işığın düşməsi nəticəsində gözün qamaşması anında;

- şüşələrin təmizliyi;
- faranın növü işıqlanmaya görə (yaxın və uzaq məsafədə);
- faranın nasazlığı və onun təmizliyi;
- arxa görmə güzgüsünün təmizlik və nizamlılığı;
- sürücünün sükan arxasında vəziyyəti və onun yola uyğun istiqaməti (bu halda sürücünün oturacağına düzgünlüyünə diqqət yetirmək);
- işıq düşən sürücünün gözünün qapanması zamanı nəqliyyat vasitəsinin sürəti:
- sürücünün gözünə işıq düşməsi zamanı o iki məkanla qarşılaşa bilər:
- nəqliyyat vasitələrinin qarşılaşma zamanı:
- nəqliyyat vasitələri digərlərini ötən vaxtı: (arxanı görmə güzgüsü ilə).

Görmə məsafənin müəyyən olunması.

Obyekti yolda görmənin qarşılıqlığı və vəziyyəti özündə aşağıdakı 4 elementi əks etdirir.

- işıqlandırmanın növü:
- yol (örtüyün məqsədə uyğun xarakteristikası)
- obyekt (rəng, yan məsafəsi, obyektin texniki xarakteristikası)
- göz (hissetmənin konturu).

Sürücünün yerindəki vəziyyətdən, hadisəni görən subyektin aşkar etdiyi andan və yaxud təhlükəli şəraitin yarandığı andan görməni müəyyən etmək olur.

Svetoforun signalının görmə məsafəsinin müəyyən olunması o halda yoxlamaq lazımdır ki, hərəkətdə olan nəqliyyat vasitəsindən svetoforun görünməsi necədir.

Sürücü nəqliyyat vasitələrindən istənilən hava şəraitlərində qatı dumandan başqa svetofor elə yaxşı işıqlandırılmalıdır ki, 3m-dən 100m-ə kimi məsafədən aydın görməlidir.

Svetoforun piyadalar üçün siqnalı 30 metr məsafədən qatı dumandan başqa yaxşı görmə hesab olunur:

- yol nişanlarının gündüz və sutkanın qaranlıq vaxtında görmənin müəyyənləşdirilməsi.

Hərəkət edən nəqliyyat vasitəsilə yol nişanlarının görünməsini yoxlamaq lazımdır. Bu zaman faktiki yol nişanına qədər olan məsafə və hərəkətdə olan nəqliyyat-vasitəsindən sürücü həyacan ilə görmə və gözlənilməz hallarda yaxşı görünüb-görünməsi.

Bütün yol nişanları istənilən hava şəraitlərində qatı dumandan başqa 100 metrdən az olmayan məsafədən yaxşı görünməli və bütün tələblərə uyğun olaraq təmin edilməlidir.

Nəqliyyat vasitələrinin müstəntiqi YNH-də həmişə belə bir sual maraqlandırır: nəqliyyat vasitələri necə toqquşur?

Toqquşmanın çoxsaylı olduğunu nəzərə alıb, 5 əsas növünü göstərmək olar:

- *arxadan toqquşma*-nəqliyyat vasitələrinin arxadan istənilən hissəsinin vurulması;

- *qarşı-qarşıya toqquşma* zamanı nəqliyyat vasitələrinin qabaq hissəsinin eninə tamamilə vurulması başa düşülür;

- *küncdən toqquşmada*-avtomobillərin küncdən toqquşması o cümlədən avtomobilin yuxarı hissələrinin eninin yarısının 15 sm-dən az olmayaraq bir-birinə vurulması başa düşülür;

- *yandan toqquşmada*-avtomobillərin yan tərəfdən elə toxunması hesab edilir ki, toqquşma avtomobilin eninə 15 sm-dən az olmasın;

- *çarpaz toqquşma*-bu zaman avtomobillərdən biri digər avtomobilin yan hissəsindən vurulması ilə nəticələnir.

Toqquşma xətti şəraitə uyğun olaraq müəyyən edilir və bu şərti xətt adlanır. Nəqliyyat vasitəsinin hissələrin qarışıq hissələrini istiqamətləndirir.

Toqquşma xətti nəqliyyat-vasitələrinin toqquşmadan qabaq təmasda olduğu digəri ilə və ya bilavasitə maneələrin hərəkətinə nisbətən istiqamətləndirilməsi ilə aydınlaşdırılır.

Nəqliyyat vasitələrini hərəkətdə olan vaxtı onlar arasındakı məsafənin təyin olunması, avtomobilin sürəti, tormoz yolundan asılı olaraq, istintaq eksperimenti keçirməklə müəyyən olunur.

Çox hallarda sürücünün səhvi üzündən qarşıda gedən nəqliyyat vasitəsi arasında məsafənin düzgün seçilməməsi çox ağır vəziyyətlərlə nəticələnir. Dindirmə zamanı sürücülər, müəyyən məsafə barədə düzgün ifadə vermirlər. Nəqliyyat vasitələrinin hərəkətdə olmadan müəyyən olunmuş ara məsafəsi haqqında istintaq eksperimenti keçirilən vaxı səhv nəticəyə gəlirlər.

Bu isə baş vermiş hadisənin bütünlükdə araşdırılmasına müsbət nəticəyə gəlinməsinə imkan vermir.

Birinci suala yekun vuraraq demək olar ki, yol-nəqliyyat hadisələrinin kriminalistik xarakteristikasının bütün elementlərinə toxunaraq, hər birinə ayrı-ayrılıqda qiymətləndirdik. Xüsusilə, yol-nəqliyyat hadisələrinin müxtəlifliyini, nəzərə alıb, onun növlərinə, şəraitə, törənmə anına (vaxta), yerinə və s. hallarda diqqət yetirdik.

İndi isə mühazirənin ikinci sualını açıqlaya bilərik.

SUAL 2. Cinayət işinə başlamanın xüsusiyyətləri və sübut edilməli olan hallar.

YNH zamanı cinayət işinə başlamanın özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Cinayət işi konkret şəxslə əlaqədar deyil baş vermiş hadisə fakta əsasən, başlanır (piyadanın vurulması, nəqliyyat vasitələrinin toqquşması), (çevrilmə və s.).

İlk baxışdan hadisənin növündən, mürəkkəbliyindən gözlənilməz baş verməsindən asılı olaraq istintaqın başlanğıcından sürücünün hansı müəyyən olunmuş qaydaları pozduğu barədə fikir irəli sürmək olmaz. Bu nəticəyə o vaxt gəlmək olar ki, bütün məlumatlar yığılmış və planlaşdırılmış və hüquqi biliklərə əsaslanıb qiymətləndirmək mümkündür (nəqliyyat vasitələri və piyadaların hərəkət sürəti). (Sürücünün texniki imkanları olmuşdurmu bu hadisənin qarşısını alsın?).

Ekspertiza keçirildikdən sonra və digər sübutların nəticələrindən əldə olunan materiallar buna imkan verir. Elə ona görə də istintaqın ilkin mərhələsində qanunauyğun olaraq sürücü istintaqın sonrakı mərhələsində isə müqəssir sifətində dindirilir.

Yol-nəqliyyat hadisələrində iştirak edən bütün sürücülərin sərxoşluq vəziyyəti müəyyən olunması üçün tibbi müayinədən keçirilməlidir. Ymumiyyətlə, sürücünün sərxoşluq vəziyyətini bilavasitə hadisə yerində indikator trubkası ("sərxoşluq dərəcəsini yoxlama") tətbiq etməklə polis əməkdaşları (DYP, sahə müvəkkili) müəyyən etməlidir. Sürücünün sərxoşluq vəziyyətinin müəyyən olunmasında digər üsullardan da istifadə olunur. Müstəntiq məhkəmə tibb ekspertizası təyin olunması haqqında qərar çıxarır və tədqiqat üçün qan, sidik, tüpürcək təqdim edir.

İstintaqın istiqamətləndirilməsi üçün ilk növbədə YNH-nin yeri və vaxtı haqqında ətraflı məlumat əldə etdikdən sonra isə sürücünün şəxsiyyəti və nəqliyyat vasitəsinin öyrənilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır.

YNH-in istintaqın praktiki nöqteyi-nəzərdən 3 tipik istintaq şəraitinə ayırmaq olar:

1. Nəqliyyat vasitəsinin sürücüsü və zərərçəkmiş şəxs hadisə yerində olmuş, hansısa səbəb üzündən sonradan hadisə yerində yoxdurlar, (məsələn, tibb müəssisəsinə aparıldıqda) bu hal onlar barədə fərdi məlumatlara əsaslanır.

Nəqliyyat vasitələrinin toqquşması zamanı belə hallara rast gəlmək mümkündür. Bu zaman hadisə yeri və nəqliyyat vasitəsi və digər hallar barədə hadisənin iştirakçıları barədə dolğun məlumatların alınmasına məqsədyönlüdür.

Məlum məlumatların xarakterindən və şəraitindən irəli gələrək istintaq hərəkətlərinin növünü və sonrakı gedişatını müəyyən etmək olar.

Hadisə yerinin müayinəsi, şahidlər, zərərçəkmiş şəxsin, sürücünün dindirilməsi, sürücü və zərərçəkmişin müayinəsi, məhkəmə-tibb ekspertizasının təyini və s.

2. Sürücü və nəqliyyat vasitəsi hadisə yerində yoxdur. Zərərçəkmiş şəxs oradadır və onlar barədə dəqiq məlumatlar yoxdur. Bu şəraitdə baş vermiş hadisənin yeri, vaxtı barədə məlumatlar xarakterizə olunaraq sonrakı gedişat müəyyənləşdirilir.

Bilavasitə hadisə yerinin müayinəsi və sürücü və nəqliyyat vasitəsinin müəyyənləşdirilməsi üçün şahidlər hadisəni görmüş şəxslər və zərərçəkmiş müxtəlif vaxtlarda dindirilərək, bu haqda məlumatlar toplanır. Ona görə də məhkəmə tibb ekspertizasının təyin olunması lazımdır (zəruridir).

Sürücünün dindirilməsi və nəqliyyat vasitəsinin müayinəsi və sonra tanınma üçün təqdim etmə keçirilməsi vacibdir və lazımi hallarda şahid-hadisəni görənlər (zərərçəkmiş) və sürücü arasında üzləşdirmə keçirmək olar.

3. Zərərçəkmiş, nəqliyyat vasitəsilə hadisə yerindədir, sürücü öz nəqliyyat vasitəsi ilə orada olmadıqda.

Bu haqda nəqliyyat vasitəsi, hadisə yeri, vaxtı aydındır. Belə şəraitdə zərərçəkmiş, şahid, hadisəni bilavasitə görenlər törədilmiş cinayətdə sürücünü müşahidə edə bilirlər. Bu zaman sürücünün nəqliyyat vasitəsindən çıxıb zərərçəkmişin hüquqsuz vəziyyətdə öldüyünü güman edib, hadisə yerindən qaçıb gizlənməsini göstərmək olar.

Sürücünün qaçıb gizlənməsi haqqında hadisəni bilavasitə gören şəxsin polisə baş vermiş hadisə ilə əlaqədar, təcili yardıma verdiyi məlumat əsasında bilmək olar.

Bundan başqa belə bir şəraitdə çox vaxtı sürücü YNH-i barədə polisə məlumat verir. Elə ona görə də hadisə yerinin müayinəsindən sonra, şahidlər, hadisəni bilavasitə görenlərin dindirməsi və axtarış tədbirlərinin təşkil etmək, polisə daxil olmuş məlumatın qeydiyyat curnalından yoxlamaq lazımdır. Əgər sürücü yalan alibi irəli sürərsə, onda nəinki şahid-hadisəni bilavasitə görenlərin onu tanınması ilə kifayətlənmək olar. Məhkəmə-tibb ekspertiza təyin etmək və sürücünün sükanın arxasında olub-olmadığını onu aldığı xəsarətə görə müəyyən etmək lazımdır.

Yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı olan cinayətlərin istintaqının tam, hərtərəfli və obyektiv aparılmasını istintaq və Dövlət Yol Polisinin təhqiqat orqanları həyata keçirir.

Hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin işlədilməsi qaydalarının pozulması ilə əlaqədar cinayət işinə başlamanın səbəbləri aşağıdakılardır (Azərbaycan Respublikası CPM 204-cü maddəsi).

a) prokuror, müstəntiq təhqiqat orqanları tərəfindən bu cinayətlərin törədilməsini göstərən halların bilavasitə aşkar edilməsi;

b) vətəndaşların zərərçəkmiş şəxslərin, cinayəti görenlərin və sürücülərin ərizələri;

c) vəzifəli şəxslərin, nəqliyyat təsərrüfatı, başqa nəqliyyat idarələrinin və tibb müəssisələrinin məlumatları.

YNH ilə əlaqədar cinayət işi başlamağa əsaslar dedikdə isə cinayətin tərkib əlamətlərini özündə əks etdirən faktik məlumatları başa düşmək lazımdır.

Azərbaycan Respublikası CPM-nin 207-ci maddəsinə müvafiq olaraq törədilmiş cinayət hadisəsində yuxarıda göstərilən səbəblərdən hər hansı və cinayətin əlamətləri olduqda cinayət işinə başlamaq olar. Bu faktiki məlumatları müstəntiq hadisə yerinin müayinəsində, təhqiqat orqanlarının təqdim etdiyi materiallardan, müalicə orqanlarının arayışlarından, nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyəti haqqında protokoldan və s. sənədlərdən götürmək olar.

YNH ilə əlaqədar törədilən cinayətlər üzrə aşağıdakı sübut edilməli olan halları göstərmək olar:

1. baş vermiş hadisənin xarakteri;
2. bu hadisə kimin günahından baş verib (sürücünün, texniki personalın, nəqliyyatın təmir işlərinə cavabdeh olan şəxslərin və s.);
3. hadisənin baş verdiyi vaxt və yer;
4. cinayət törətmiş şəxsin cavabdehlik dərəcəsinə təsir göstərən hallar;
5. sürücünün məsuliyyətini ağırlaşdıran və yüngülləşdirən hallar;
6. yol hərəkət qaydalarının pozulması ilə baş vermiş hadisə arasında səbəbli əlaqə;
7. bu cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın xarakteri və miqdarı;
8. cinayətin törədilməsinə sövq edən hallar.

Yuxarıda sadalanan halların dairəsi baş vermiş hadisəni şəraitindən asılı olaraq, daha geniş ola bilər.

Birinci haldan irəli gələrək aşağıdakıları müəyyənləşdirmək məqsəduyğundur:

- hadisənin cinayət xarakterli olmasını;

- hadisə zərər çəkən şəxsin günahı ucbatından baş verməsini;
- hadisə təbii fəlakət nəticəsində baş verməsini.

Sürücünün cavabdehliyini düzgün müəyyən etmək üçün yol hərəkəti qaydalarının hansı tələblərinin pozulması faktını konkret təyin etmək çox vacibdir. Ona görə də nəqliyyat vasitəsinin istiqamətini, hərəkət sürəti hadisədən əvvəl ona məxsus nəqliyyat vasitəsinin yolun hansı hissəsindən yerləşməsi, svetoforun və yol nişanələrinin olması, nəqliyyat vasitələrinin texniki vəziyyəti, nəqliyyat vasitəsinin idarə edənin sürücü vəsiqəsinin olub-olmaması və s.

Bu hallardan başqa nəqliyyat vasitəsinin idarə edənin sürücülük dərəcəsi (1,2,3 dərəcəli sürücü), onun iş stacı, nəqliyyat vasitəsinin idarə edərkən vəziyyəti (xəstə və ya sərxoş vəziyyətdə olması və s) iş vaxtının hansı saatında hadisə baş verib, hərəkət təhlükəsizliyi və nəqliyyat vasitələrinin işlədilməsi qaydalarının pozulması ilə əlaqədar cinayət və ya inzibati qaydada məsuliyyətə cəlb olunması, əgər cəlb olunubsa, onda hansı növ cəza tədbiri ona təyin olunu və zərərçəkən şəxs tərəfindən yol-hərəkət qaydalarının pozulması faktını müəyyənləşdirmək məqsəuyğundur.

Yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar cinayətlərin istintaqında fərziyyələrin irəli sürülməsi və istintaqın planlaşdırılması.

Yol-nəqliyyat hadisələrinin istintaqının effektiv və səmərəli aparılması üçün, həmçinin hadisənin hamarını hərtərəfli aydınlaşdırmaqda ötəri fərziyyələrin irəli sürülməsi və onların yoxlanılması daha vacib hesab olunur.

İstintaqı aparılan işin ümumilikdə hadisənin mahiyyət və məzmununu aydınlaşdırmaq üçün ümumi fərziyyələr yürüdülmür. Bunlar aşağıda göstərilən qaydada və ardıcılıqda olmalıdır:

- yol-hərəkət qaydaları onun iştirakçılar tərəfindən pozmuşdur (sürücülər, piyadalar, sənişinlər və s.);

- texniki cəhətdən saz olmayan nəqliyyat xəttə buraxılmışdır;
- hadisə yolun vəziyyətinin qeyri-qənaətbəxş olması üzündən baş vermişdir;
- başqa cinayəti gizlətmək məqsədilə yol-nəqliyyat hadisəsi törədilmişdir;
- digər cinayəti törətməkdən ötəri nəqliyyat vasitəsindən bir alət kimi istifadə olunmuşdur;
- yolda hərəkət edənin təsadüfi hal kimi görməməsi üzündən baş vermişdir.

Xüsusi fərziyyələr isə cinayətin ayrı-ayrı tərkib elementlərini və onunla əlaqədar bir sıra amilləri aydınlaşdırmaq üçün irəli sürülür (cinayət hadisəsini kim tərəfindən törədilməsi, hansı vaxtda, hansı üsullarla, cinayətin motivi və s.).

Məsələn, əgər YNH səbəbi dövlət nəqliyyat vasitələrinin texniki nasazlığı üzündən baş verməsi müayinə zamanı aydın olarsa, onda cinayətin subyektı barədə xüsusi fərziyyənin yoxlanılması ortaya çıxır. Bu nəqliyyat vasitəsinin xəttə buraxılmasına cavabdeh şəxs, digər müəyyən olunmuş qaydaların kobud şəkildə pozulması, yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə cavabdeh şəxslər haqqında da xüsusi fərziyyələr yarana bilər. Əgər sürücü hadisə yerindən qaçmışdırsa onda cinayətin subyektı barədə bu cür ümumi fərziyyələr qurmaq olar:

- avtomobili sürücü özü idarə etmişdir;
- avtomobili kənar şəxs idarə etdirmişdir.

Eyni vaxtda hadisədə iştirak edən və avtomobil haqqında da fərziyyələr qurmaq olar:

- avtomobilin tipi (yük, minik);
- markası ("Volqa", "Ciquli", "BMV", "Hunday");
- Modeli (VAZ-2106, QAZ-24 və s).

Bəzi hallarda şahidlrin axtarılması üçün də fərziyyələr irəli sürülə bilər. Əgər fərziyyələr həqiqətə uyğundursa, onda hər biri əsaslandırılmış düşünülmüş şəkildə istintaqın istənilən vaxtında yoxlanılması mümkün olmalıdır. Fərziyyələr istintaqın gedişatında paralel və ya növbə ilə istintaq hərəkətləri (dindirmə, ekspertiza, istintaq eksperimenti və başqa) əməliyyat-axtarış tədbirləri keçirməklə yoxlanılır.

İstintaqın planının cinayət işi ilə əlaqədar irəli sürülmüş fərziyyələrin yoxlanılması planı kimi başa düşülməlidir.

Yol nəqliyyat hadisələrinin istintaqının obyektiv, tam və hərtərəfli aparılması üçün planlaşdırmanı vaxtında həyata keçirmək lazımdır. Yol nəqliyyat hadisələrinin törədilməsi halları haqqında dəqiq məlumatlar alındıqda və hadisə yerinin müayinə sindən sonra təcili planlaşdırmanı başlamaq vacibdir. Müstəntiq tərəfindən tərtib olunmuş planda aşağıdakı tədbirlər öz əksini tapmalıdır:

- şahidlərin-bilavasitə hadisəni görənlərin, zərər çəkmiş şəxsin və nəqliyyat vasitəsinin sürücüsünün dindirilməsi;

- hadisə yerindən qaçıb gizlənmiş sürücünün axtarılıb tutulması üçün, həmçinin hadisəni görənlərin, sənişinlərin və digər şahidlərin müəyyən edilməsi üçün əməliyyat müvəkkilinə tapşırığın verilməsi.

Məhkəmə-tibb ekspertizasının təyin olunması sonrakı mərhələdə aşağıdakılar planlaşdırılmalıdır:

- ekspertizaların təyin edilməsi və keçirilməsi (avto texniki, kriminalistik məhkəmə-kimyəvi və başqaları);

- şübhəli şəxs və müqəssirin dindirilməsi;

- istintaq eksperimentinin keçirilməsi;

- HYH baş verməsinin səbəb və şəraitinin araşdırılması.

Planın realizəsi istintaq hərəkətlərinin və əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində əldə olunmuş məlumatlara əsaslanmalıdır.

İkinci suala yekun vuraraq demək olar ki, yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar cinayət işinə başlamanın xüsusiyyətləri, sübut edilməli olan hallar və istintaqın planlaşdırılmasını az da olsa aydınlaşdırdıq. İndi isə ayrı-ayrı istintaq hərəkətlərinin intikint xüsusiyyətlərinə nəzər yetirmək olar.

SUAL 3. İlk istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri.

1. Hadisə yerinin müayinəsi izlərin və maddi sübutların müəyyən edilməsi vəzifəsini daşır. Demək olar ki, sayına və qiymətinə görə maddi sübutların əldə edilməsi üçün keçirilən ən səmərəli istintaq hərəkətlərindən biridir.

Hadisə yerinin müayinəsi - planlı, ardıcılıqla, düzgün və obyektiv həyata keçirilməlidir. Bəzi müstəntiqlər baş vermiş hadisə haqqında məlumatın qısaca olmasına baxmayaraq, hadisənin mexanizmalı müəyyən etməyə çalışırlar.

Bu bəzi hallarda səhv məlumatlar da ola bilər. Elə də olur ki, bu səhvlər, hadisə yerinin müayinəsində alınmış faktiki məlumatlarla təstiqlənir.

Yol-nəqliyyat hadisəsi nəticəsində hadisə yerində müxtəlif izlər saxlanıla bilər. Bu izlər həcmi, səthi, keçən və köçürən izlərə ayırmaq olar. İzlər, maddi sübutlar hadisənin baş verdiyi şəraitini düzgün müəyyən etməyə imkan verir. Amma onların keyfiyyətsiz alınmasında isə iş üzrə həqiqətin müəyyən edilməsi imkanını itirir.

Hadisə yerinin müayinəsində aşağıdakı şəxslər iştirak edir:

- müstəntiq;
- əməliyyat müvəkilləri;
- ekspert-kriminalist;
- dövlət yol polisinin əməkdaşları;
- ictimayətin nümayəndələri.

İstintaq əməliyyat qrupu hadisə yerinə gedərkən istintaq çemodanı, fotoaparət, işıqlandırıcı cihazlar, ilkin tibbi yardım göstərmək üçün çanta götürülməlidir.

Hadisə yerinin müayinəsində aşağıdakıları müəyyənləşdirmək olar:

- hadisə yerinin harada yerləşməsi, onun mərkəzi;
- yol və onun ətrafının xarakteri (küçə, tramvay yolu və s.);
- yol nişanlarının, siqnalların və svetoforun olması;
- İnsan tələfatının olması;
- hansı nəqliyyat vasitələrinin bilavasitə hadisəyə aidiyyəti;
- hadisəyə qədər nəqliyyat vasitələrinin sürəti (əgər tormoz izi saxlanılıbsa);
- nəqliyyat vasitəsinə və başqa obyektlərdə hansı zədələr var;
- hadisəni haradan görə bilərlər.

Polis əməkdaşları hadisə yerinə çatan kimi ilk növbədə xəsarət almış şəxslərə ilk tibbi yardım göstərməli və əgər bu mümkün deyilsə, tibbi yardım göstərilməsi üçün tədbirlər görməlidirlər.

Bundan sonra hadisəyə aidiyyəti olan nəqliyyat vasitələrini müəyyən etmək, onları idarə edən sürücülərin sürücülük vəsiqələri, nəqliyyat vasitələrinin texniki pasportları yol və rəqələri və i.a. sənədlər götürülür. Həm də polis işçiləri hadisə yerinin sərhəddini müəyyən edib, onun oxunulmazlığını təmin edirlər. Zərərçəkən şəxsi müalicə müəssisəsinə göndərərək: təcili tibbi yardım maşınının çağırış telefonunun nömrəsi, idarənin yerləşdiyi ünvan, zərərçəkmişin soyadı, adı və atasının adı, ünvanı qeyd edirlər. Bütün bu məlumatlar hadisə yerinin müayinəsini keçirən şəxsə təqdim edilir.

Hadisə yerinə müayinədən əvvəl ilk növbədə hadisənin baş verməsi şəraiti ilə tanış olub, hadisə yerinə birinci gələn polis işçisindən, sürücüdən, əgər o gizlənibsə, onda hadisəni görənlərlə məlumat əldə etmək məqsədilə söhbətlər aparır. Hadisə yerinin müayinəsində müstəntiq yolun xarakteri (küçə, şose, tramvay yolu), yolun profili (qabarıq, eniş, yoxuş), yolun səthi (quru, yaş, qarlı, buzlu), siqnal nişanları, yol kənarının: səkinin vəziyyətini müəyyənləşdirir. Bu mərhələdə detal müayinəsi tələb olunan yol sahəsinin sərhədi müəyyən edilib və ardıcılıqla qeyd edilib, onun müfəssəl və detal fotosəkili çəkilir.

Yol-nəqliyyat hadisəsində hadisə yeri böyük sahə əhatə etdiyindən, hadisə yerinin müayinəsində panoram şəkilçəkmə sulu tətbiq etmək məqsədə uyğundur.

Hadisə yerində yolun (küçənin) iki istiqamətindən fotosəkili çəkilir. Şəkilçəkmənin başlanğıc nöqtəsini, nəqliyyat vasitəsinin istiqamətinə əsasən hadisə yerindən azca uzaq məsafədə götürülür. Şəkilçəkmədə stereofotometrik metoddan istifadə etmək daha sərfəlidir. Bu metodun mahiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiq olunan obyektin fotosəkili xüsusi stereokamera vasitəsilə çəkilir. Alınan fotosəkil stereofotoqraf üzərində hazırlanıb, sonra isə böyük dəqiqliklə hadisə yerinin sxemi tərtib olunur. Hadisə yerində meyitin müayinəsini ilk növbədə keçirmək vacibdir. İstintaq təcrübəsi göstərir ki, bəzi hallarda qəsdən adam öldürmə faktı cinayət törədən şəxs tərəfindən yol nəqliyyat hadisəsi kimi səhnələşdirilir. Meyitin müayinəsində onun paltarında, bədənində saxlanılan izlərin, xəsarətlərin xarakterinə daha çox fikir vermək lazımdır.

Meyitin pozasını (vəziyyətini) dəqiq qeyd etmək lazımdır. Ancaq bundan sonra onun paltar və bədəninin müayinəsini keçirmək olar. Müayinə zamanı meyitin əvvəlki vəziyyətinin dəyişib, dəyişməməsinin faktını müəyyənləşdirmək də çox vacibdir. Bəzi hallarda sürücülər meyitin yerini dəyişib, belə bir fikir yaratmağa çalışırlar ki, bədbəxt hadisə baş verir.

Bəzi hallarda nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti intensiv olduqda meyitin müayinəsi üçün çətinlik yaradır. Belə hallarda müstəntiq meyitin vəziyyətini, mühüm yerləri, izləri bədən xəsarətini qeyd etdikdən sonra onu meyitxanaya göndərir. Sonra isə məhkəmə-tibbi eksperti meyitxanaya göndərir. Sonra isə məhkəmə-tibbi eksperti meyitxanaya meyitin tam müayinəsini keçirir. Bu zaman müstəntiqin iştirakı vacibdir.

Hadisə yerinin müayinəsində meyitin aşağıdakı əlamətləri qeyd olunur:

- meyitin yerləşdiyi yer, vəziyyəti və boyu;

- meyitin geyimində olan zədələrin xarakteri və onların onun pəncəsinə və başına görə yerləşməsi nisbəti;

- meyitin üzərində rəng, ləkə, palçıq, qan, cızıq, yara, əzmə və s. izlərin olması;

- meyitin şəxsiyyəti və ölümün baş verdiyi vaxt.

Meyitin paltarını, bədən hissələrini qeyd edərkən xüsusi terminlərdən istifadə etmək lazımdır.

Hadisə yerində aşkar edilən predmetlərin və izlərin qeyd edilməsi ilə müstəntiq kifayətlənə bilməz, o həm də bu izlərin əmələgəlmə mexanizmini müəyyənləşdirməlidir.

Hadisə yerinin düzgün, planlı obyektiv şəkildə müayinəsi müstəntiqə yol-nəqliyyat hadisəsinin baş vermə şəraitinin və bununla bağlı müəyyən halların düzgün müəyyənləşdirilməsinə imkan verir:

Məsələn:

- izlərin əmələgəlmə mexanizmi;

- hadisənin dəqiq baş verdiyi yer;

- insanın bədənində olan xəsarətlərin, nəqliyyat vasitələrində zədələrin mexanizmini;

- baş vermiş hadisənin ayrı-ayrı, eləcə də tam mexanizmini meyitin müayinəsindən sonra müstəntiq çox hissəsinin detal müayinəsinə keçir. Belə hallarda tormoz və aşma izləri dəqiqliklə ölçülür. Bu nəticədən aşağıdakı suallar ortaya çıxır:

- baş vermiş hadisədən əvvəl nəqliyyat vasitəsinin hərəkət sürəti;

- səkidən və ya kanaldan hansı məsafədə hərəkət etməsi;

- sürücü nəqliyyat vasitəsinə döndərilməmiş.

Tormoz izləri nəqliyyat vasitəsinin arxa təkərlərindən ölçülür.

Nəqliyyat vasitəsinin müayinəsi.

Nəqliyyat vasitəsinin müayinəsinin məqsədi, onun texniki vəziyyətinin və həm də onun üzərində izlərin və maddi sübutların aşkar edib, izlərin götürməkdən ibarətdir.

Nəqliyyat vasitəsinin müayinəsi iki mərhələdən ibarətdir: xarici və texniki vəziyyətin müayinəsi.

Xarici müayinə-xarici müayinə vaxtı avtomobilin tipindən, markasından, qeydiyyat nömrəsindən başqa, onun yükü, üzərində olan izlər və istiqaməti müəyyənləşdirir. Nəqliyyat vasitəsinin daxili müayinəsinin keçirilməsi ona görə vacibdir ki, orada tapılmış sübutlar əsasında hadisə baş verən zaman onun kim tərəfindən idarə olunmasını müəyyənləşdirmək olar.

Nəqliyyat vasitəsində olan zədələrlə, zərər çəkmiş şəxsin bədənində olan xəsarətlər və ya predmetlər üzərində saxlanış zədələrlə müqayisə etdikdə bu xəsarətlərin və zədələrin bu nəqliyyat vasitəsi tərəfindən saxlanmasını müəyyənləşdirməyə bizə imkan verir.

Nəqliyyat vasitəsinin texniki vəziyyətinin müayinəsi bir qayda olaraq mütəxəssislər tərəfindən həyata keçirilir (dövlət yol polisi əməkdaşları). Nəqliyyat vasitəsinin texniki vəziyyətini müayinə edərkən aşağıdakılar müəyyən edilir: tormoz sistemi, idarəetmə sistemi, işıqlandırıcı və signal cihazları, təkər və başqa detallar nəzərdə tutulur.

Bunların müayinəsinin məqsədi bilavasitə müayinə zamanı aşkar edilmiş nasazlıqların YNH-də təsirini müəyyənləşdirməkdən ibarətdir.

Çünki elə nasazlıqlar var ki, onlar bilavasitə YNH-in baş verməsinə səbəb olur.

Əgər yol nəqliyyat hadisəsi yağışlı və qarlı hava şəraitində baş veribsə, onda müayinədə işıqlandırıcı cihazları, döndərmədə istifadə olunan siqnalları, şüşə təmizləyənləri yoxlamaq lazımdır.

Yol-nəqliyyat hadisəsi yedəkləmə nəticəsində baş veribsə, onda istifadə olunan zəncir halqaların, kəndirin və s. məsafəsi və onun vəziyyəti, yedəkləmə bərkidilməsi qaydalarını müayinədən keçirmək lazımdır.

Sürücü hadisə yerindən qaçıb gizlənən hallarda isə ona məxsus əl-barmaq və başqa izləri aşkar etmək məqsədilə nəqliyyat vasitəsinin hissə və mexanizmlərini diqqətlə müayinədən keçirmək lazımdır.

Nəqliyyat vasitəsinin sol qapısı tərəfdən torpaq üzərində ayaq izləri saxlanıla bilər. Həmin izlərin fotosəklini çəkib və kips məhlulu vasitəsi ilə surətini götürmək lazımdır.

Sərnişinlərin yük avtomobilindən yıxılması ilə əlaqədar olan hallarda hadisə yerinin müayinəsinə, kuzovda oturacaqların təchiz olunması və onların bortun yuxarı kənarına qədər olan məsafəni müəyyənləşdirmək vacibdir. Müayinənin gedişatında aşkar edilmiş bütün hallar hadisə yerinin müayinəsi protokolunda qeyd olunmalıdır (Azərbaycan Respublikası CPM-in 202, 204-cü maddələri).

Hadisə yerinin müayinəsi protokoluna fotosəkillər, sxemlər və çertyoqlar əlavə edilir.

Protokolda ümumi əlamətlərdən başqa, aşağıdakı sadalanan hallarda da xüsusi diqqət yetirmək məqsədəuyğundur:

1. qəzanın baş verdiyi yeri təsvir etmək;
2. müayinə zamanı matereloci şəraitə;
3. yolun vəziyyətinə;
4. tormoz və başqa izlərin xüsusiyyətlərinə;
5. vurulmanın, toqquşmanın və ya çevrilmənin və hadisənin mexanizmini açan obyektlərin yerləşməsinə.

Protokolda hadisə baş vermiş küçənin adı, hərəkətin tənzimlənməsi üsulu, yol nişanları yerləşməsi, ümumi nəqliyyat vasitələrinin dayanacağı, keçidlər, yolun eni, görünmə dərəcəsi havanın vəziyyəti və s. əlamətlər qeyd edilir.

Hadisə yerinin sxemi:

Hadisə yerinin müayinəsi protokoluna sxem də əlavə olunur. Sxemdə əks olunan qeydlər protokolun mahiyyətinə uyğun olmalıdır. Hadisə yerinin sxemini miqyasla tərtib etmək məqsədəmüvafiqdir. Əsas qəbul edilən miqyaslar 1:50, 1:100, 1:200-ə nisbətindədir. Əgər miqyas 1:200 nisbətində götürülərsə və yolun eni 7 m (700 sm) onda 700-ü 200-ə bölüb, alınan nəticəni (3,5 sm) sxemdə qeyd etmək lazımdır.

Yəni yolun eni 3,5 sm götürülür. 1 metri, 1:200 miqyasda, 0,5 sm 1:500 miqyasda isə 0,2 sm sxemdə qeyd olunur. Sxemdə aşağıdakılar nəzərdə tutulmalıdır:

- a) yol;
- b) səki (yolun kənarı);
- c) küvetlər;
- ç) dörd yol ayrıcının başlanğıcı və dəmiryol keçidləri;
- d) körpülər;
- e) yol nişanları;
- ə) tikililər və dəyişməyən predmetlər (nəqliyyat hadisəsinə aidiyyəti olanlar);
- f) iş üçün əhəmiyyəti olan izlərin yerləşməsi.

Hadisə yerinin müayinəsinə aşağıdakı ardıcılıqla keçirmək daha məqsədə uyğundur.

- Yol sahəsinin müayinəsi.
- bilavasitə hadisə baş vermiş yerin müayinəsi.
- nəqliyyat vasitəsinin müayinəsi.
- meyidin xaricə müayinəsi.

Yuxarıdakı halları nəzərə alaraq müstəntiq ardıcılığı özü seçir.

Sürücülərin dindirilməsi.

Hadisə yerinin müayinəsindən sonra yol-nəqliyyat hadisəsinə bilavasitə aidiyyəti olan sürücünün sərxoş olub-olmamasını yoxlamaq məqsədilə narkoloci disponserə göndərilir və ondan sonra dindirilir. Dindirmədən əvvəl onun üzərində olan sənədlər əsaasında sürücünün

şəxsiyyətini, sürücünün dərəcəsini və yol-nəqliyyat təhlükəsizliyini pozduğuna görə əvvəllər məsuliyyətə cəlb olub-olmaması marşrutu, yükü, nəqliyyat vasitəsinin kimə məxsusluğu, talonu: nəqliyyat vasitəsinin idarə etmək hüquq verən vəsiqəsi: yol və rəqəsi və hallar müəyyənləşdirilir.

Dind irmə zamanı aşağıdakıları aydınlaşdırmaq zəruridir.

-nəqliyyat vasitəsinin saz olub olmaması;

-əgər nasazlıq olubsa, onda hansı hissəsində hansı əlamətlərə görə və onun aradan qaldırılması üçün tədbirlərin görülməsinin səbəbləri;

-hərəkət sürəti;

-yolun hansı hissəsində idarə etdiyi nəqliyyat vasitəsi hərəkət edirdi;

-baş vermiş təhlükənin qarşısını almaq üçün hansı tədbirlər görüb;

-piyadanı nə vaxt və hansı məsafədə görüb;

-əgər əvvəllər görməyibsə, səbəbləri nədir;

-pmyada necə hərəkət edib (hadisəyə qədər və hadisə baş verərkən);

-əgər sürücü hadisə yerindən qaçıb gizlənibse, zərərçəkmiş şəxsə kömək etməyibsə, onda bunun səbəbləri;

-nəqliyyat vasitəsində neçə nəfər sənişin olub, onlar hər birisi haqqında məlumatlar(onların adı, familiyası və ünvanı barədə) hadisə yerindən qaçıb gizlənməmiş və sonradan tutulmuş sürücü dindirilərəkən yuxarıdakılar nəzərə alınaraq aşağıdakı hallar müəyyənləşdirilməlidir;

-nə üçün zərərçəkmiş şəxsə kömək etməmiş və hadisə yerindən qaçıb gizlənməmişdir;

- o hadisə yerindən hara getmişdir;

- əgər hadisə zamanı onun nəqliyyat vasitəsində izlər qalmışsa, hansı hissəsindədir və sonradan tutulmuş sürücü dindirilərəkən yuxarıdakılar nəzərə alınaraq aşağıdakı hallar müəyyənləşdirilməlidir:

- nə üçün zərərçəkmiş şəxsə kömək etməmiş və hadisə yerindən qaçıb gizlənməmişdir;

- o hadisə zamanı onun nəqliyyat vasitəsində izlər qalsıysa, hansı hissəsindədir və nə izidir;

- əks halda bu izləri məhv etmişsə, avtomobilin harasında olmuşdur (qan damcılarının yuyulması, zədələnmiş şüşələrin dəyişdirilməsi və s.).

Ümumiyyətlə, yol-nəqliyyat hadisələri zamanı dindirilən sürücü çox vaxtı yalan ifadə verməyə çalışır (ona məxsus olan nəqliyyat vasitəsinin sürətini azaldır, keçid hissəsində işıqlanmasının pis olduğunu deyir və s.). Məsələn, 20 iyun 1999-cu ildə Bakı şəhəri Mərdəkan qəsəbəsində naməlum avtomobillə V. vurulmuş və nəticədə həmin şəxs ölmüşdür. Müstəntiqin apardığı aydınlaşdırmalar nəticəsində hadisəni gören şəxs bildirmişdir ki, V. qara rəngli "Volqa" avtomobili ilə vurulmuşdur. Hadisə yerindən isə avtomobilin qabaq şüşəsinin parçalarından başqa maddi sübut və izlər aşkar edilməmişdir. Az vaxtdan sonra hadisə yerinə qarşı istiqamətdə hərəkət edən 2 avtomobil saxlanılmış və onların sürücülərindən qabaq şüşəsi qırılmış vəziyyətdə olan qara rəngli "Volqa" görmədiklərini bildirmişlər.

Buradan belə bir fərziyyələr irəli sürülmüşdür ki, sürücü gizlənmək məqsədilə birinci döngədən başqa istiqamətə getmiş və ya haradasa hadisə yerinin yaxınlığındadır.

DYP əməkdaşlarının apardığı axtarış nəticəsində Mərdəkan qəsəbəsi Ç. ildırım küçəsinin 1 dalanında Volqa markalı qabaq şüşəsi qırılmış avtomobil aşkar olunmuşdur. Sürücü isə orada olmamışdır. Taksimator parkının qeydiyyat məntəqəsindən alınan məlumata görə 19 iyunda bu maşında sürücü K. işləməmiş və saat 17 - də parka qayıtmış və bir daha xəttə buraxılmamışdır. Parkda işləyən sürücülərin dindirilməsi yolu ilə müəyyən olmuşdur ki, 20 iyun gecə saat 1-də sürücü K-ni parkın ərazisində görmüşlər. Onun parka gec qayıtması və məsuliyyətsiz xidməti şübhələnməyə əsas verirdi. Elə həmin gecə K. yaşayış yerində tutularaq polisə gətirilmişdir. İlk dindirmə zamanı o yol hadisəsi törətdiyinə qəti şəkildə etiraz etmişdir. Şübhəli şəxsi müayinə edərkən, onun başının tükləri arasında hadisə yerindən götürülmüş şüşə parçaları ilə eyni olan çoxlu şüşə hissələri aşkar edilmiş və sürücünün üzündə, boynunda kəsik olduğu

müəyyən olmuşdur. Sonra şübhəli şəxsin yaşayış yerində aparılan axtarış zamanı onun kostyumunun parçasının arasından kiçik şüşə, parçaları aşkar edilmiş və hadisə yerindən götürülmüş şüşə parçaları ilə eyniliyin müəyyənləşdirmişdir. İrəli sürülən ittihamdan inkar edən K. çox çəkmədən avtomobili qaçırıldığını və həmin adamı vurduğunu boynuna almışdır.

Dindirilən şəxsin irəli sürdüyü ifadələrin yalan olduğunu təsdiq etmək üçün hadisə yerinin müayinəsinin nəticələrinə diqqət yetirmək məqsədə uyğundur.

Zərər çəkmiş şəxsin dindirilməsi.

Zərər çəkmiş şəxslərin dindirilməsi təxirə salınmadan həyata keçirilməlidir. Əgər zərər çəkən şəxslər hadisə yerindən tezliklə müalicə müəssisələrinə çatdırılmışsa, onlar adətən elə oradaca dindirilir. Zərər çəkən şəxs dindirilərkən aşağıdakılar aydınlaşdırılmalıdır:

- o, hər hansı fiziki çatışmamazlıqdan əziyyət çəkmir ki,
- hadisə baş verən anda o harada idi;
- o tək olub və ya onun yanında digər şəxslər var imiş;
- o nə edirdi; əgər o, hərəkət edirdisə, onda onun hərəkətinin tipi və istiqaməti həmin nəqliyyat vasitəsinə münasibətdə necə idi;
- əgər hərəkət hissəsini keçirdisə, onda hansı yerdən;
- bu zaman svetoforun signalı və ya nizamlayıcının vəziyyəti necə idi;
- zərərçəkən yaxınlaşan nəqliyyatı görürdümü;
- o, ona bədən xəsarəti yetirmiş nəqliyyatı yada sala bilirmi; (tempo modeli, rəngi, nömrə nişanı və s.);
- onun hərəkətinin sürətini, istiqamətini, hərəkət hissəsinin qırağından ona qədər olan məsafə;
- sükanda kim oturmuşdur;
- kabinədə sənişinlər var idimi;

-bu nəqliyyat vasitəsi ilə yanaşı digər nəqliyyat vasitələri də hərəkət edirdilərmə və onlar bir-birinə nisbətən necə yerləşmişdilər;

-zərərçəkən özü hadisənin qarşısını almağa səy göstərmişdirmi;

-o bunu necə etməyə çalışmışdır. (yolu qaçıb keçdi, səkiyə tərəf geriyə sıçradı, sürücünü xəbərdarlıq etmək üçün əlini qaldırdı).

-hadisədən qabaq sürücü necə hərəkət etdi: əyləci basdı, nəqliyyatı yana döndərdi, səs signalı verdi s.

Əgər nəqliyyat vasitəsi hadisə yerindən qaçıb gizlənmişsə, onda zərərçəkmişdən hadisə zamanı onun paltarından hər hansı bir hissənin (papaq, qalstuk, şarf və s.) itib itməməsini aydınlaşdırmaq lazımdır. Bu zaman itən paltarların əlamətini də öyrənmək zəruridir. Dayanacaqda dayanmış nəqliyyat vasitəsini keçərkən vurulmuş zərərçəkəndən həm də onu vuran nəqliyyat vasitəsinin tipini (avtobus, tramvay, traleybus və s.) onu hansı hissədən (qabaqdan arxadan) keçdiyini aydınlaşdırmaq lazımdır. Sərnişinlərin içərsindən olan zərərçəkmiş şəxsləri dindirərkən, sadalananlardan əlavə aşağıdakıları aydınlaşdırmaq lazımdır.

- sürücü nəqliyyat vasitəsini hansı sürətlə sürürdü;

- sürücünün söhbət etməsi, siqaret yandırması onu nəqliyyatı idarə etməkdən yayındırmırdı ki,

- sürücü yorulmasından və ya xəstə olmasından şikayət etmirdi ki,

- sürücü bu nəqliyyatın nasazlığından və konkret hansı nasazlığın olmamasından danışmırdı ki, hadisədən qabaq necə hərəkət etdi; Zərər çəkmiş şəxslərin dindirilməsi zamanı nəzərə almaq lazımdır ki, hadisənin qəflətən baş verməsi, onlının ifadələrinin qısalığını şərtləndirir, bir çox halda isə baş hissəsinin zədələnməsi ilə əlaqədar zərər çəkmiş ümumiyyətlə nə hadisə baş verdiyini yadına sala bilmir. Bununla yanaşı nəzərə almaq lazımdır ki, zərər çəkmiş şəxs də sürücü kimi işin gedişində maraqlı tərəfdir. Ona görə də bəzən zərər çəkmiş şəxslər onu vuran nəqliyyat vasitəsinin sürətinin çox yüksək olduğunu qeyd edir, ifadə verib bildirirlər ki, sürücü svetoforun qadağan signalını pozub keçib və s özləri isə

küçəni keçmək qaydalarına ciddi əməl ediblər. Əslində isə bu qaydaları kobud şəkildə pozmuşlar.

Şahidlərin dindirilməsi.

Yol-nəqliyyat hadisələrinin istintaqı zamanı şahid qismində müxtəlif şəxsləri dindirmək zərurəti meydana çıxır. Bunlar yol-nəqliyyat hadisəsini bilavasitə görmüş şəxslər, o cümlədən nəqliyyat vasitəsinin sərnişinləri, tibb müəsisələrinin işçiləri, nəqliyyat, təşkilatlarının işçiləri, hadisə yerinə birinci gəlmiş polis əməkdaşları, zərər çəkmiş şəxslərin qohumları və digər şəxslərdir.

Şahid qismində hadisə baş verən an həmin küçədə işləyən şəxsləri də cəlb etmək olar. Hadisəni gören şahidləri dindirərkən nəzərə almaq lazımdır ki, yol-nəqliyyat hadisəsi hamı üçün gözlənilməzdir, və bu hal da ifadənin tam olmasında özünü göstərir. Belə ki, bir şahid nəqliyyat vasitəsinə və zərərçəkmiş hadisədən qabaq, digəri isə hadisənin baş verdiyi anda görə bilər. Şahidlər dindirmənin gedişində hadisə barədə geniş izahatlar verməklə yanaşı, digər şəxslərdən eşiddikləri fərziyyələri, məlumatları da bura əlavə edirlər. Buna görə də hadisəni gören şahidləri dindirərkən dəqiqləşdirmək lazımdır ki, şahidin məhz özü nə görüb. Şahidin küçədə durduğu yeri dəqiqləşdirmək məqsədilə onun olduğu yeri və hara baxdığını həmin ərazinin sxemində göstərməyi təklif etmək məqsədə müvafiqdir. Şahidlərin dindirilməsi prosesində sürücünün və zərərçəkmiş şəxslərin dindirilməsi prosesində olduğu kimi hadisənin necə baş verməsini detallarına kimi aydınlaşdırmaq vacibdir. Əgər nəqliyyat vasitəsi hadisə yerindən qaçırılıb gizlənibse, onda hadisəni gören şahidləri dindirərkən onların əlamətlərini (tempini, modelini, rəngini, nömrə nişpını) və bu nəqliyyatda olan şəxslərin əlamətlərini öyrənmək lazımdır. Bir çox hallarda şahid qismində tibb işçilərini də dindirmək lazım gəlir. Bu o zaman baş verir ki zərərçəkmiş tibb müəsisəsinə aparılarkən və ya tibb müəsisəsində ölür

və ölümündən qabaq hadisənin təsnifatı ilə danışır. Bəzi hallarda şahid kimi nəqliyyat vasitəsinin mənsub olduğu nəqliyyat təşkilatının işçiləri də dindirilir. Onlar təmirin keyfiyyəti və nəqliyyat vasitələrinin buraxılış qaydaları, sürücünün nizam-intizamı barədə dindirilə bilirlər. Zərərçəkmiş əgər ölərsə bir çox hallarda şəraiti qiymətləndirmək məqsədilə şahid qismində onun qohumları dindirilir. Zərər çəkmişin qohumları onun pisixi çatışmamazlıqdan əziyyət çəkib, çəkmədiyini, onun geyim, paltarının əlamətləri barədə, həmçinin o hadisə baş verən zaman hara getməli idi və digər hallar barədə məlumat verə bilirlər.

Hadisə yerindən qaçıb gizlənmiş sürücünün və nəqliyyat vasitəsinin axtarışı;

Sürücü çox vaxtı öz nəqliyyat vasitəsi ilə birlikdə hadisə yerini tərk edərək, qaçıb gizlənir. Belə hallarda onların tutulması üçün təxirəsalınmaz tədbirlər keçirmək lazımdır. Ən əvvəl belə yol-nəqliyyat hadisəsi barədə qonşu polis orqanları və DYP postları xəbərdar edirlər ki, hadisə baş verən yaşayış məntəqəsindən çıxan bütün yollar bağlansın. Hadisəni törədən nəqliyyat vasitəsinin əlamətləri barədə məlumatı şahidlərdən, zərər çəkmiş şəxslərdən almaq, həmçinin hadisə yerinin müayinəsi zamanı nəqliyyat vasitəsinin qoyduğu izlərə görə müəyyən etmək olar. Belə ki, nəqliyyat vasitəsinin qoyduğu izlərə görə müəyyən etmək olar. Belə ki, nəqliyyat vasitəsinin işinin protektorları arasındakı məsafəyə və onun naxışına görə onun tipini, təkərin hərəkət hissəsində qoyduğu izin xüsusiyyətlərinə görə, onun hərəkət istiqamətini, hadisə yerində qalmış ayrı-ayrı detallara görə nəqliyyatın modelini və s. müəyyən etmək olar. Hadisə yerində qalmış yükün göndərildiyi təşkilatın sənədlərini yoxlamaqla, nəqliyyat vasitəsinin və onun sürücüsünü müəyyən etmək olar.

Nəqliyyat vasitəsinin axtarışı zamanı zərər çəkmiş şəxsin paltarına baxışın nəticələrindən də istifadə etmək olar. Əgər yol-nəqliyyat hadisəsinin törədilməsində iştirak edən nəqliyyat vasitəsi barədə heç bir məlumat

yoxdursa, onda hadisə yerinə yaxın olan bütün nəqliyyat vasitələrinin yoxlanmasını təşkil etmək lazımdır.

Nəqliyyat vasitəsinin nömrəsi və ya onun bir hissəsi məlumdursa, onun sahibini müəyyənləşdirmək məqsədilə DYP-nin qeydiyyat xidmətindən istifadə olunur. Bu faktları müəyyən etdikdən sonra nəqliyyat vasitəsinə baxış keçirmək və sürücünü tutmaq üçün təxirəsalınmadan həmin nəqliyyat vasitəsinin saxlanıldığı yerə getmək lazımdır. Polis işçilərinin tezliklə nəqliyyat vasitəsinin saxlandığı yerə gəlməsi, sürücünün cinayətin izlərini (batıqları düzəltmək, rəngləmək, faraların sınımış şüşələrini dəyişdirmək, qan ləkələrini silmək və s.) ört-basdır etməsinin qarşısını almağa kömək edər və bununla da onu bu hadisədə heç bir iştirakı olmadığını bildirmək imkanlarından məhrum edir.

Əgər polis işçiləri nəqliyyat vasitələrini yerində tapırlarsa, bu zaman onu dəqiqliklə müayinə etməlidirlər. Bu zaman əsas diqqət nəqliyyatın hərəkət hissəsinə və mühərrikinə, təkərlərinə, oxunda, resorlarında, kardanında, krılolarının altında təzə palçıqın olmasına yönəlməlidir.

Bəzi hallarda adam vurmuş sürücülər nəqliyyat vasitəsinə hadisə yerində saxlayaraq özləri qaçıb gizlənilirlər. Bu zaman əgər nəqliyyat vasitəsi şəxsdirsə DYP-dən, əgər dövlət və digər təşkilatlara məxsusdursa, onda həmin müəsisələrin məlumatlar əldə etmək lazımdır. Ən çətini hadisə baş verən anda nəqliyyat vasitəsinə kimin idarə etməsini müəyyən etməkdir. Belə ki, gizlənən sürücülər tutulandan sonra adətən deyirlər ki, onlara məxsus nəqliyyat vasitəsi oğurlanmışdır və onlar hadisə barədə heç nə bilmirlər. Bəzi hallarda isə təşkilatlara məxsus nəqliyyat vasitələrinin sürücüləri məsuliyyətdən yaxa qurtarmaq üçün hadisə yerindən qaçaraq nəqliyyatın aid olduğu təşkilatın rəhbərliyinə bildirirlər ki, guya naməlum şəxs maşını oğurlayıb. Hadisə baş verən anda nəqliyyatı kimin idarə etdiyini müəyyən etmək üçün mütləq sükanda, idarə qurğularında, qapıda, şüşələrdə olan izləri müəyyən edib götürmək lazımdır. Nəqliyyat vasitəsinin yanında olan ayaqqabı izləri də tam müəyyən edilməlidir. Eyni vaxtda isti

izlərlə qaçıb gizlənmiş sürücünün axtarılmasını təşkil etmək lazımdır. Bu məqsədlə xidməti-axtarış itlərindən də istifadə etmək yaxşı nəticələr verə bilər.

Yol-nəqliyyat hadisələrinin istintaqı zamanı ilkin istintaq hərəkətlərinin keçirilməsində toplanmış sübutlar bizə imkan verir ki, sonrakı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirək.

SUAL 4 *Sonrakı istintaq hərəkətlərinin taktiki xüsusiyyətləri.*

Məhkəmə ekspertizasının təyin olunması-Bu kateqoriyalı işlərdə əsasən aşağıdakı ekspertizalar təyin olunur:

- meyitin və sağ qalmış şəxsin məhkəmə-tibbi ekspertizası, avtotexniki ekspertizası, trasoloci ekspertizalar. Sənədlərin texniki-kriminalistik tədqiqatı ekspertizası, məhkəmə-kimyəvi ekspertizası. Əgər hadisə nəticəsində insan tələfatı və ya onlara bədən xəsarəti yetirilmişsə, bütün hallarda məhkəmə-tibbi ekspertizası təyin olunur.

Əgər nəqliyyat vasitəsinin hərəkət hissəsində və ya üstündə müayinə zamanı qan ləkəsi, dəri qatının hissələri, beyin hissəsi, tüklər, aşkar edilərsə, bu halda-maddi sübutların məhkəmə-tibbi ekspertizası təyin edilir ki, ondan da qarşısında aşağıdakı suallar qoyulur:

-tapılan nə hissəcikdir və insan qanıdır və ya yox? (və ya beyin hissəciyi)-əgər insan qanıdırsa, onda bu zərər çəkmiş şəxsin qanının tipi və qruppası ilə eynidirmi?

-tapılan tüklər insana məxsusdurmu və ya zərərçəkmiş şəxsin tükləri ilə eynidirmi və s.

Avtotexniki ekspertiza-nəqliyyat vasitəsinin texniki vəziyyətini, yolların və ya yol tikililərinin texniki vəziyyətini, əyləc yolunda nəqliyyat vasitəsinin sürətini, sürücünün hərəkətlərinin düzgünlüyünü, sürüşmənin səbəblərini və s. müəyyən etmək üçün təyin olunur. Belə ekspertizanın həyata keçirilməsi üçün aşağıdakı suallar qoyula bilər: Nəqliyyat vasitəsinin sürücüsü konkret şəraitdə yol hərəkəti qaydalarının hansı tələblərini rəhbər tutulmalı idi və sürücü belə şəraitdə hadisənin qarşısını ala bilərdimi və s. Yol-nəqliyyat hadisələrinin tədqiqi zamanı müxtəlif trasoloci ekspertizaların keçirilməsi zərurəti meydana çıxır. Belə ki, məsələn doktiloskopik ekspertiza nəqliyyat vasitəsinin idarə qurğularında qalan əl-barmaq izlərinin kimə məxsus olmasını müəyyən etmək üçün və ya maşının kapotunda qalmış ovucun izinin zərər çəkmiş şəxsə məxsus olmasını müəyyən etmək üçün təyin edilir.

Nəqliyyat vasitələrinin təkərlərinin izlərinin ekspertizası ona görə təyin olunur ki, məlum protektorların izlərinin hadisə yerində qalan izlərlə eyniliyi müəyyən edilsin. Bəzi hallarda tamın hissələrə görə identifikasiya edilməsi məqsədilə trasoloci ekspertiza təyin olunur.

Sürücü tərəfindən təqdim olunan sənədlərin əsliliyinə şübhə yaranarsa, bu hallarda sənədlərin texnikikriminalistik, tədqiqatı ekspertizası təyin olunur. Məhkəmə-kimyəvi ekspertizası-hadisə yerinin müayinəsi zamanı aşkar edilmiş boya hissəciklərinin, yağlı materiallarının, səpələnən və ya yükün həmcins olub-olmaması haqqında suallara cavab verir.

İstintaq eksperimentindən iş üzrə toplanmış sübutların yoxlanılması üsulu kimi ibtidai istintaqda geniş istifadə olunur.

Sübutların eksperiment yolu ilə yoxlanılması konkret şəraitdə bu faktın mümkün olub-olmamasını təcrübə yolu ilə aydınlaşdırmaq deməkdir. Məsələn, 1999-cu ilin oktyabr ayında Bakı şəhəri Azadlıq prospektində Ciquli-2106 markalı avtomobili idarəedən sürücü M. B-ni vurmuş və nəticədə piyada ölmüşdür.

Prokurorluğun müstəntiqi avtomobilin sürətini nə dərəcədə qavraymasını müəyyənləşdirmək məqsədilə 2 dəfə təkrar edilərək istintaq eksperimenti keçirilmişdir.

Eksperiment hadisə baş verdiyi şəraitə maksimum dərəcədə yaxınlaşdıraraq hadisə yerində, eyni markalı avtomobildən istifadə edilməklə keçirilmişdir. Eksperiment nəticəsində maşının sürəti müəyyən olunmuş və sürücü M-nin təqsirliyi barədə sübutlar toplanılmışdır. Yol-nəqliyyat hadisəsi zamanı həyata keçirilən istintaq eksperimentlərinin ən çox yayılmış növü səs siqnalının eşidilməsinin mümkünlüyünün müəyyən edilməsi və ya nəqliyyat vasitəsinin müayinəsi keçirilən zaman aşkar olunmuş izlərin yaranma mexanizminin öyrənilməsidir.

Müqəssirin dindirilməsi.

Müqəssirin dindirilməsini müvəffəqiyyətlə həyata keçirmək üçün işin materiallarını dəqiqliklə öyrənmək, hadisənin mexanizmini (dinamikasını) dəqiq dərk etmək, hadisə baş verən rayonun şəraitini və sürücünün təqsirli olmasını göstərən sübutları bilmək son dərəcə zəruridir. Dindirilənlə psixoloji kontakt yaratmaq bacarığı və dindirmə taktikasının düzgün seçilməsi, müqəssirdən düzgün ifadənin alınmasına kömək edir. Əgər müqəssir sübutlara əsaslanmadan öz təqsirini rədd edirsə, onun təqsirli olmasını göstərən sübutları (istintaq müayinəsinin nəticələri, istintaq eksperimentinin nəticələri, şahidlərin, zərər çəkmişlərin ifadələri, ekspertizaların rəyləri), bacarıqla təqdim etməklə, onun yalan danışdığını sübut etmək olar. Müstəntiq müqəssirin dindirilməsində yolun şəraiti haqqında ifadənin tamlığına, nəqliyyat vasitəsinin hərəkət sürətinə onun texniki vəziyyətinə, təhlükəli halın yarandığı ana, hadisənin qarşısını almaq, imkanına, hadisənin səbəblərinə xüsusilə diqqət yetirməlidir.

Dindirmə zamanı müqəssirin öz günahı necə izah edir və hansı formada və nə üçün belə yanaşır. (YNh-ə özünün münasibəti və onun barəsində aparılan istintaqa münasibəti). Müqəssirin dindirilməsi kriminalistikada işlənmiş taktiki nöqtəyi nəzərdən ümumi qaydalara uyğun keçirilməlidir. Müqəssirin ifadəsi öz günahını boynuna alıb-almamasından asılı olmayaraq işdə toplanmış digər sübutların köməyi vasitəsilə dəqiqliklə yoxlanılmalı və möhkəmləndirilməlidir.

Yol-nəqliyyat hadisələrinin törədilməsinə kömək edən səbəb və şəraitinin aşkar edilməsi və xəbərdarlığında müstəntiqin fəaliyyəti.

İstintaq zamanı konkret istintaq hərəkətlərini həyata keçirən müstəntiq, onların həyata keçirilməsi prosesində yol-nəqliyyat hadisəsinin törənməsinə kömək edən səbəb və şəraiti müəyyən etməlidir. Belə ki,

məs., hadisənin törənməsinə şərait yaradan bir sıra səbəblər hadisə yerinin müayinəsi zamanı müəyyən edilə bilər (yol örtüyünün pis olması, sərt döngələrdə xəbərdarlıq nişanlarının olmaması və s.)

Nəqliyyat vasitəsinin müayinəsi zamanı müəyyən etmək olar ki, o xəttə nasaz işlərlə və ya faralarında lampa olmadan və s. nasazlıqlarla buraxılıb.

Yol-nəqliyyat hadisəsinə kömək etmiş şəraiti şahidlərin, şübhə edilən şəxslərin və zərər çəkmişlərin dindirilməsi zamanı da müəyyən etmək olar. Belə ki, dindirmə prosesində konkret nəqliyyat təşkilatının sürücüləri arasında nizam-intizamın olmamasını, piyadaların çox olduqları yerlərdə göstəricilərin və yol nişanlarının olmamasını, nəqliyyatın düzgün istismar edilməməsini və s. müəyyən etmək olar. Yol-nəqliyyat hadisəsinin törənməsinə kömək etmiş səbəb və şəraitin aradan qaldırılması məqsədilə müvafiq səlahiyyətli orqanlara təqdimatlar göndərmək vacibdir. Yol-nəqliyyat hadisələrinin xəbərdar edilməsi məqsədilə müstəntiqlərin nəqliyyat təşkilatlarında, sürücülərin qarşısında, məktəbdə şagirdlər qarşısında çıxışlarının təşkil edilməsi, həmçinin yol hərəkəti qaydalarına riayət olunmasının vacibliyi barədə KİV-də, o cümlədən radio və televiziya da çıxışlar etmək, müəyyən vərdişlər hazırlamaq lazımı effekt verə bilər.

Yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar cinayətlərin istintaq metodikası mövzusu üzrə üçüncü sualda ayrı-ayrılıqda hər bir istintaq hərəkətinin taktiki xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi bizə əsas verir ki, bu mənsubiyyətdən olan cinayətlərin qarşısının alınması, açılması, cinayət hadisəsini törətmiş şəxslərin təqsirliyinin sübuta yetirilməsi üçün sübutların aşkar edilməsi, götürülməsi və istifadə olunması məqsədinə nail olaq.

NƏTİCƏ

Yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar törədilən cinayətlərin istintaq metodikasının polis əməkdaşları tərəfindən öyrənilməsi hal-hazırkı dövrümüzdə ən böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki ölkəmizdə keçmiş Sovetlər birliyi süqut etdikdən sonra xarici ölkələrin istehsal etdiyi nəqliyyat vasitələrindən istifadə edilməsinin çoxalması, həmin nəqliyyat vasitələrinin yol şəraitimizə uyğun olmayan sürət həddinin yüksək olması və avtomobillərin saz vəziyyətdə işə buraxılmasına nəzarətin avtomobil təşkilatları tərəfindən) zəif olması problem olaraq, yol-nəqliyyat hadisələrinin tez-tez baş verməsinə gətirib çıxarır. Son vaxtlar Respublikamızda bir sıra DYP əməkdaşlarının qanunsuz hərəkətlərinə görə tutduğu vəzifəsindən kənarlaşdırılması bəzi problemlə halların aradan qaldırılmasına buna əyani sübutdur. Bu kimi halların aradan qaldırılması üçün müxtəlif şəraitlərdə baş vermiş hadisənin bütün tərəflərinin tətqiqi və ayrılıqda hər bir törədilən bu kateqoriyadan olan cinayətlərin növündən asılı olaraq, açılması, hadisəni törədən şəxsin aşkar edilib, məsuliyyətə cəlb edilməsini təmin etməkdən ötrü istintaqın effektiv aparılması mövzusunda göstərilən şəkildə qurulması məqsədə müvafiqdir.

Mövzuda qarşıya qoyulmuş üç sualdan hər biri açıqlanmış, işə aid olan sübutların toplanması və möhkəmləndirilməsi metodlarının təkmilləşdirilməsinə geniş yer verilmişdir.

Bu kateqoriyalardan olan cinayətlərə qarşı-mübarizədə əsas amillər; istintaq hərəkətlərinin vaxtında, səmərəli, keyfiyyətli aparılması, onların keçirilməsində elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən və xüsusi biliklərdən istifadə olunmasını təmin etməkdən ibarətdir.

Qanunvericiliyin tələblərindən irəli gələrək, bu cinayətlərin törədilməsinin qarşısını almaq üçün bütün tədbirlərin görülməsi və həyata keçirilməsi xüsusilə diqqət mərkəzində olmalıdır.